

kelas Maciemmi.

Naslov originala:

Набег. Рассказ волонтера

Рубка леса. Рассказ юнкера

Севастополь в декабре месяце

Севастополь в августе 1855 года

Copyright © ovog izdanja 2020, Knjižara Roman

Lav Nikolajevič Tolstoj

SEVASTOPOLJ
U
DECEMBRU

Prevod
Stanka Glišić

r

Sadržaj:

- 7 Prepad
- 35 Seča šume
- 73 Sevastopolj u decembru
- 89 Sevastopolj u avgustu 1855. godine

PREPAD

Priča jednog dobrovoljca

I

Dvanaestog jula kapetan Hlopov sa epoletama i sabljom – uniforma u kojoj ga otkad sam došao na Kavkaz nisam video – uđe na niska vrata moje zemunice.

– Ja pravo od pukovnika – reče odgovarajući na upitan pogled kojim sam ga dočekao – sutra naš bataljon kreće.

– Kuda? – upitah.

– U N. N. Određeno je da se tamo vojska okupi.

– A odatle će, verovatno, opet narediti pokret?

– Nema sumnje.

– A kuda? Šta vi mislite?

– Šta imam da mislim! Ja vam kazujem ono što znam.

Juče noću dojurio je Tatarin od generala: doneo zapovest da bataljon krene i sa sobom ponese dvopeka za dva dana; a kuda, zbog čega, da li na dugo? – to se, dragi moj, ne pita: zapovedeno je da se ide – i gotovo.

– Pa ipak, ako se dvopek nosi samo za dva dana, znači da se ni vojska neće duže zadržati.

– E, to još ništa ne znači...

– Kako to? – upitah čudeći se.

– Pa tako. Išli smo u Dargo, poneli dvopeka za nedelju dana, a ostali maltene čitav mesec.

– A mogu li i ja s vama? – upitah počutavši malo.

– Ako pitate da li možete, ono možete, ali moj vam je savet da ne idete. Zašto da se izlažete?...

– A ne, dopustićete da ne poslušam vaš savet: čitav mesec sam proveo ovde jedino da bih ugrabio priliku da vidim boj – a vi hoćete da ja to sad propustim.

– Pa dobro, hajdete; samo, zar zbilja ne bi bilo bolje da ostanete? Vi biste nas ovde čekali, išli u lov, a mi bismo otišli s božjom pomoću. I divno bi bilo! – reče tako ubedljivo da se meni u prvi mah zaista učini da bi to bilo divno; ipak odlučno izjavih da nipošto neću ostati.

– A i čega tamo ima što vi niste videli? – nastavi kapetan da me ubeđuje. – Hoćete da saznate kako se bojevi biju? Pročitajte „Opis rata“ od Mihailovskog-Danilevskog – odlična knjiga: tamo je sve potanko opisano – i gde je koji korpus stajao, i kako se uopšte bitke vode.

– Naprotiv, baš to me ne interesuje – odgovorih.

– Pa onda šta? Vidi se da prosto hoćete da gledate kako ljudi ganu?... Trideset druge godine bio je ovde jedan, čini mi se Išanjolac, koji isto tako nije bio sa službom u vojsci. U dve bitke išao je s nama u nekakvom plavom ogrtaču... i ucmekali su junačinu. Ovde, brajko moj, nikoga ničim nećeš zadiviti.

Ma kako da me je bilo stid što kapetan tako ružno tumači moju nameru, nisam ni pokušao da ga razuverim.

– A je li te, je li bio hrabar? – upitah.

– Bog bi ga znao: sve je napred išao; gde je puškara-nje, tu je i on.

– Onda je, jamačno, bio hrabar – rekoh.

– A ne, trpati se onde gde te ne traže ne znači biti hrabar...

– A šta po vašem mišljenju znači biti hrabar?

– Hrabar? hrabar? – ponovi kapetan sa izgledom čoveka kome se prvi put postavlja takvo pitanje.

– Hrabar je onaj koji se ponaša onako kako treba – reče razmislivši malo.

Setih se kako Platon definiše hrabrost kao poznavanje onoga čega se treba bojati a čega ne, pa, bez obzira na uopštenost i nejasnost izraza u kapetanovoj definiciji, pomislih da se u osnovnoj misli njih dvojica ne razlikuju tako kako bi to moglo izgledati i da je čak kapetanova definicija tačnija od definicije grčkog filozofa, jer, kad bi se on mogao izražavati kao Platon, bez sumnje bi rekao da je hrabar onaj koji se boji onoga čega se treba bojati, a ne onoga nega se ne treba bojati.

Hteo sam da kapetanu objasnim svoju misao.

– Jeste – rekoh – meni se čini da u svakoj opasnosti postoji mogućnost izbora, i izbor učinjen, na primer, pod uticajem osećanja dužnosti to je hrabrost, a izbor učinjen pod uticajem niskog osećanja – kukavičluk; prema tome, čovek koji iz taštine, ili iz radoznalosti, ili iz gramzivosti izlaže svoj život opasnosti ne može se nazvati hrabrim, a, naprotiv, čovek koji pod uticajem čestitog osećanja porodične obaveze ili, prosto, iz ubedenja odbije da se izlaže opasnosti, ne može se nazvati kukavicom.

Dok sam govorio, kapetan je u mene gledao s neakvim čudnim izrazom.

– E, tako vam ja ne umem mudrovati – reče puneći lulu – ali ima kod nas jedan junker, on voli da filozofira. Porazgovarajte s njim. On i stihove piše.

Ja sam se tek na Kavkazu upoznao s kapetanom, ali sam još u Rusiji znao za njega. Njegova mati, Marija Ivanovna Hlopova, spahinica sa sitnim posedom, živi na dve vrste od moga imanja. Pred moj polazak na Kavkaz bio sam kod nje: starica se veoma obradovala što ću videti njenog Pašenjku (kako je ona zvala starog, sedog kapetana), i što mu – živom rečju – mogu ispričati o njenom živovanju i predati mu pošiljku. Počastivši me divnim pirogom i sušenom ribom i živinom, Marija Ivanovna ode u svoju spavaću sobu i vrati se otuda noseći dosta veliku crnu amajliju, koja je bila prišivena za isto tako crnu svilenu traku.

– Ovo je naša Mati Zaštitnica Nesagoriva Kupina – reče prekrstivši se i poljubivši ikonu Matere Božje, pa, dajući je meni u ruke, dodade – budite dobri, dragi moj, predajte mu je. Znete: čim je on otišao na Kavkaz, ja sam dala da se odsluži molepstvije i zavetovala se, ako on bude živ i zdrav, da ću naručiti ovu ikonu Matere Božje. Evo već osamnaest godina kako ga Zaštitnica i sveti ugodnici paze: ni jedanput nije bio ranjen, a već u kakvim borbama nije bio!... Kako mi je Mihailo, što je s njim bio, pričao, verujete li da je to bilo tako da se čoveku kosa na glavi diže. Ta ja i što znam o njemu, znam od drugih: on mi, golub moj, ništa ne piše o svojim bojevima – strahuje da me ne uplaši.

(Ja sam posle na Kavkazu doznao, i to ne od kapetana, da je on bio četiri puta teško ranjen i, samo se po sebi razume, kako o ranama tako ni o bitkama ništa nije pisao svojoj materi.)

– I neka on sad ovu svetu ikonu na sebi nosi – nastavi ona – ja ga njom blagosiljam. Presveta Zaštitnica zaštitice ga. Naročito u borbama neka je uvek na sebi ima. To mu i reci, dragi moj, tako ti je tvoja mati poručila.

Ja sam obećao da ću tačno izvršiti njenu poruku.

– Ja znam, vi ćete njega, moga Pašenjku, zavoleti – nastavi starica – on je tako divan.

Verujete li, ne prođe godina, a da mi ne pošalje novaca, pa i Anuški, mnogo pomaže, a sve to samo od svoje plate. Zaista, celog veka zahvaljivaću Bogu što mi je dao takvo dete – završi ona sa suzama u očima.

– Piše li vam često? – upitah.

– Retko, dragi moj, jedva jednom u godini, i to kad novac šalje, napiše koju reč, a inače ne.

Ako vam, mamice, ne pišem, kaže on, znači živ sam i zdrav, a ako se, bože sačuvaj, štogod desi, i bez mene će vam napisati.

Kad sam predao kapetanu materin poklon (to je bilo u mom stanu), on zaiska hartije, pažljivo zavi poklon i skloni ga. Ja sam mu mnogo i potanko govorio o životu njegove

matere; kapetan je ćutao. Kad sam završio, on ode u jedan kut i nešto je veoma dugo punio lulu.

– Jest, divna je to starica – reče otuda malo muklim glasom. – Da li će bog dati da se opet vidimo?

U tim sasvim običnim rečima bilo je tako mnogo ljubavi i tuge.

– A što vi ovde služite? – upitah.

– Pa treba služiti – odgovori ubedljivo. – A dvostruka plata za siromašna čoveka kao što sam ja takođe mnogo znači.

Kapetan je štedljivo živio: nije se kartao, retko je lumpovao i pušio je prost duvan koji, ne zna se zašto, nije zvao krdža, već sombrotolički duvan. I pre ovoga mi se kapetan sviđao: imao je jedno od onih običnih, blagih ruskih lica, kojima čovek milo i lako gleda pravo u oči, a posle ovog razgovora osetio sam istinsko poštovanje prema njemu.

II

Sutradan u četiri časa izjutra kapetan je svratio po mene. Na njemu je bio stari, pohabani mundir bez epoleta, široke lezginske čakšire, bela šubara sa opuštenim požutelim kurpejem¹ i o ramenu azijska sablja, veoma jadnog izgleda. Beo maštačok,² koga je jahao, opustivši glavu kaskao je sitno, ujednačeno, i neprestano mahao tanušnim repom. Bez obzira na to što u izgledu dobrog kapetana nije bilo ničeg naročito ratobornoga, pa čak ni lepog, on je odisao takvom ravnodušnošću prema svemu što ga okružava da je i nehotice ulivao poštovanje.

Ja ga nisam pustio da me čeka ni jedan trenutak; odmah sam se bacio na konja i zajedno smo izjahali iz tvrđave.

Bataljon je već bio oko dvesta saženja ispred nas i izgledao je kao neka crna zbijena masa koja se povijala ta-

---

1. Kuprej – na kavkaskom narečju znači neošišana ovčja koža. (Prim. L. N. Tolstoj)

2. Maštak – na kavkaskom znači omanji konj (Prim. L. N. Tolstoj)

mo-amo. Da je to pešadija, moglo se pogoditi samo po tome što su se kao česte, dugačke igle videli bajoneti i što su ponekad dopirali zvuci vojničke pesme, lupa doboša i divan tenor pevača šeste čete, kojim sam se još u tvrđavi više puta oduševljavao. Put je vodio sredinom duboke i široke balke³ pokraj obale omanje reke, koja se uto vreme beše razigrala, to jest nabujala. Jata divljih golubova kružila su nad njom: čas se spuste na kamenitu obalu, čas se okrećući po vazduhu i praveći brze krugove, gube iz vida. Sunce se još nije videlo, ali vrh desne strane balke počeo se svetleti. Sivo i beličasto kamenje, žuto-zelena mahovina, rosom osuto žbunje drenjina, bresta, jako su padali u oči svojim neobičnim sjajem i reljefno se isticali na prozirnoj, zlatastoj svetlosti sunčevog izlaska; međutim, druga strana i dubodolina, pokrivene gustom maglom koja se kovitlala u plavkasto-sivim, rastresitim pramenovima, bile su vlažne, mračne i pune neke neuhvatljive mešavine boja: bledoljubičaste, skoro crne, ugasitozeleone i bele. Upravo pred nama, na ugasitoplavom horizontu, s poražavajućom jasnošću videle su se sjajnobele mlečne mase snežnijih planina sa svojim fantastičnim, ali do najmanjih sitnica raskošnim senkama i konturama. Popci, vilini konjici i na hiljade drugih insekata bili su se probudili u visokoj travi i ispunjavali vazduh svojim jasnim, neprekidnim zvucima: izgledalo je kao da vam zvuk nebrojeno mnogo majušnih zvoncadi odzvanja u ušima. U vazduhu se osećala voda, trava, magla – jednom rečju, mirisalo je na rano, divno letnje jutro. Kapetan ukresa varnicu i zapali lulu; miris sambrotaličkog duvana i truda učini mi se neobično prijatan.

Jahali smo pored puta da bismo što pre stigli pešadiju. Kapetan je izgledao zamišljeniji nego obično, nije puštao iz usta dagestansku lulu i na svakom koraku bockao je mamuzama svog konja, koji je, klateći se s boka na bok, ostavljao jedva primetan ugasitozelen trag po mokroj visokoj travi. Ispod samih njegovih nogu, s tordokanjem⁴ i onim šuštanjem

3. Balka – Na kavkaskom znači jaruga, klisura (Prim. L. N. Tolstoj)

4. Tordokanje – kreštanje fazanovo (prim. L. N. Tolstoja)

krila koje nagoni lovca da i nehotice uzdršće, izlete fazan i poče se lagano dizati u visinu. Kapetan na njega ne obrati ni najmanju pažnju.

Bili smo gotovo stigli bataljon, kad iza sebe začusmo topot konja u trku i u taj mah pored nas projaha veoma lep mladić u oficirskom mundiru i s visokom belom kavkaskom šubarom. Poravnavši se s nama, on se osmehnu, klimnu glavom kapetanu i zamahnu bičem... Ja sam mogao da zapazim samo toliko da on nekako naročito graciozno sedi u sedlu i drži uzde tako da je čoveku milina pogledati, da ima divne crne oči, tanak nosić i brčići koji tek izbijaju. Meni se kod njega naročito dopalo to što nije mogao da se ne osmehne kad je opazio da ga mi sa uživanjem gledamo. Već samo po tom osmehu moglo se zaključiti da je još vrlo mlad.

– I kud juri? – mrzovoljno progundā kapetan, ne puštajući čibuk iz usta.

– A ko je to? – upitah.

– Praporščik Alanjin, niži oficir u mojoj četi. Tek prošlog meseca došao je iz vojne škole.

– On, bez sumnje, prvi put ide u boj? – upitah.

– Zato je tako i radostan – odgovori kapetan veoma ozbiljno klimajući glavom – što ti je mladost!

– Pa kako da se ne raduje? Ja shvatam da to za mladog oficira mora biti veoma interesantno.

Kapetan počuta minut dva. – Pa to i ja kažem: mladost! – nastavi dubokim glasom. – Čemu se raduješ, kad ništa nisi video? Čekaj, kad staneš često ići, onda se nećeš radovati. Eto sad idemo nas, recimo, dvadeset oficira: neko će poginuti ili biti ranjen – to je već sigurno. Danas mene, sutra njega, a prekosutra trećeg čeka to isto, i onda čemu da se radujemo?

III

Tek što se jarko sunce pomolilo iza brda i počelo da obasjava dolinu kojom smo išli, talasasti oblaci magle se rasplinuše i

nastade vrućina. Vojnici s puškama i torbama o ramenima polako su koračali po prašnjavom putu; u redovima se pokatkad čuo smeh i maloruski govor. Nekoliko starih vojnika – većinom podoficira – u belim, kratkim bluzama, s lulama u ustima, išli su ivicom puta i ozbiljno razgovarali. Teretna kola s trojnom zapregom, do vrha natovarena, prolazila su jedna za drugim i dizala gustu nepokretnu prašinu. Napred su jahali oficiri: neki su, kako se na Kavkazu kaže, džigitovali,⁵ to jest, udarajući konja bičem nagonili su ga da učini tri-četiri skoka, pa ga naglo zaustavljali i okretali mu glavu nazad; drugi su se bavili sviračima koji su, i pored sve vrućine i zapare, neumorno svirali jednu pesmu za drugom.

Na sto saženja ispred pešadije, zajedno s Tatarima konjanicima, jahao je na velikom belom konju lep oficir u azijskom odelu, u čitavom puku poznat kao junak nebojša i kao čovek koji svakom živom istinu u oči skreše. Na njemu je bio crni bešmet sa širitima, iste takve čakšire, nove, oko nogu pritegnute cipele s čirazama,⁶ visoka, žuta, natrag zaturena čerkeska šubara. Na grudima i leđima imao je srebrne širite, o koje su na leđima bili prikačeni duvankesa i pištolj; drugi pištolj i kinžal u srebrnim koricama visili su mu o pojasu. Osim svega ovog, o pasu mu je bila sablja u crvenim koricama od safijana i sa širitima, a o ramenu puška u crnoj navlaci. Po njegovom odelu, po načinu kako se drži na konju i kako se ophodi, i uopšte, po svim pokretima, videlo se kako se trudi da liči na Tatarina. On je čak, meni nepoznatim jezikom, govorio nešto Tatarima što su s njim jahali, ali po podsmešljivim pogledima koje su ovi, u nedoumicima, upućivali jedan drugom, činilo mi se da oni njega ne razumeju. To je bio jedan od naših mladih oficira, junačina-džigita, koji su se vaspitavali na Marlinskom i Ljermontovu. Ti ljudi gledaju na Kavkaz samo kroz prizmu „junaka našega doba“, Mula-Nura itd, i u svim svojim postupcima

5. Džigit – na kumickom znači junak, te bi na ruskom džigitovati odgovaralo reći „junačiti se“. (Prim. L. N. Tolstoj).

6. Čirazi – Na kavkaskom znači širiti. (Prim. L. N. Tolstoj)

ne rukovode se sopstvenim naklonostima, već primerom tih junaka.

Poručnik je, na primer, možda, voleo društvo otmenih žena i uglednih ljudi – generala, pukovnika, ađutanata – čak sam uveren da je on veoma voleo to društvo, jer je bio odveć sujetan, ali je držao da prema svim ljudima na visokom položaju mora pošto-poto ispoljavati svoju osorljivost, premda je ta njegova osorljivost bila vrlo umerena; a kad bi neka gospa iznenadno došla u tvrđavu, smatrao je za svoju dužnost da s kunacima⁷ hoda ispred njenih prozora, i to samo u crvenoj košulji i plitkim cipelama od safijana navučenim na bosu nogu, i da što može glasnije viče i svađa se, ali sve to ne toliko sa željom da je uvredi, koliko da pokaže kako on ima vrlo lepe, bele noge, i kako bi se moglo u njega zaljubiti, samo kad bi on hteo. Ili, često noću hodajući s dvojicom-trojicom mirnih Tatara po brdu, sedne na put da bi vrebao i ubijao prolaznike Tatare-bundžije. Iako mu je srce često govorilo da u tome nema ničeg smelog, smatrao je za svoju dužnost da muči ljude, u kojima kao da se prevario i koje je tobože prezirao i mrzeo. Sa sebe nikad nije skidao dve stvari: veliku ikonu, što mu je visila o vratu, i kinžal, opasan preko košulje, s kojima bi čak legao i da spava. Iskreno je verovao da ima neprijatelja. Najveće zadovoljstvo mu je bilo da uveri sebe kako se mora nekom osvetiti i krvlju sprati uvredu. Bio je ubeden da su mržnja, osvetoljubivost i preziranje roda ljudskog uzvišena i poetska osećanja. Ali njegova ljubavnica – razume se, Čerkeskinja – s kojom sam docnije imao prilike da se vidam, govorila mi je kako je on vrlo dobar i krotak čovek, kako je svake večeri na išpartanoj hartiji pisao svoj sumorni dnevnik sračunavao troškove i klečeći se molio Bogu. A koliko se mučio da bar u svojim očima izgleda onakav kakav je hteo da bude, jer njegovi drugovi i vojnici nisu mogli da ga shvate onako kako je on hteo. Jednom, kad je noću s kunacima išao da izviđa put, desilo mu se da metkom rani

---

7. Kunak – na kavkaskom narečju znači prijatelj. (Prim. L. N. Tolstoj)

u nogu jednog bundžiju Čečenca i da ga zarobi. Taj je Čečenac posle toga sedam nedelja proveo kod poručnika; poručnik ga je lečio i negovao kao najprisnijeg prijatelja, a kad je ozdravio, s poklonima ga je otpustio. Posle toga, za vreme jedne ekspedicije, kad je poručnik, braneći se od neprijatelja, pucao i povlačio se sa svojom četom, čuje kako ga neko od neprijatelja zove po imenu: njegov ranjenik kunak izišao sam napred i znacima zove poručnika da i on tako uradi. Poručnik pride svom kunaku i steže mu ruku. Gorštaci su bili malo podalje i nisu pucali, ali čim je poručnik okrenuo konja nazad, nekolicina njih opali i jedan metak ga očeša ispod leđa. Drugi put, ja sam to video, u tvrdavi je izbio požar i dve čete vojnika su ga gasile. Odjednom, usred gomile, obasjana crvenim plamenom požara, pojavi se visoka ljudska prilika na vrancu. Konjanik je razmicao gomilu i jahao pravo ka požaru. Došavši sasvim blizu, poručnik skoči s konja i utrča u kuću čiji je jedan kraj goreo. Posle pet minuta, opaljene kose i oprljena lakta, izađe otuda noseći u nedrima dva golupčeta koja je spasao iz plamena.

Prezime mu je bilo Rozenkranc; ali je često govorio o svome poreklu, izvodio ga nekako od Varjaga i dokazivao kako su on i njegovi preci pravi Rusi.

IV

Sunce je prešlo polovinu svoga puta i kroz zažareni vazduh prosipalo svoje vrele zrake na suhu zemlju. Ugasitoplavo nebo bilo je sasvim vedro; samo na podgorju snežnih planina počeli su da se navlače beličasto-ljubičasti oblaci. Nepokretan vazduh bio je, reklo bi se, pun nekakve providne prašine; nastala je velika vrućina. Došavši do omanje rečice, koja je bila tek na polovini puta, vojska se zaustavi radi odmora. Vojnici složiše puške i pojuriše ka rečici; komandant bataljona sede u hlad, na doboš, i uozbiljivši se kao što i dolikuje njegovom činu, uze s nekim oficirima da se založi; kapetan leže na travu ispod četnih kola; hrabri poručnik Rozenkranc

i još nekolicina mladih oficira posedaše na razastrte ogrtače od uvaljanog sukna i spremiše se da piju, što se videlo po čuturicama i bocama poredanim oko njih i po neobičnoj veselosti svirača koji su, stojeći u polukrugu pred njima, zviždukali i svirali na melodiju lezginke kavkasku pesmu za igru:

*Šamil naumio buniti se
Minulih godina...
Traj-raj, ra-ta-taj...
Minulih godina...*

Među tim oficirima bio je i mladi zastavnik koji nas je jutros prestigao. Zanimljivo je bilo pogledati ga: oči su mu sijale, jezikom je malo zaplitaio; sa svima je hteo da se ljubi i da im kaže kako ih voli... Jadni dečko! On još nije znao da u takvom stanju čovek može biti smešan, da njegova iskrenost i nežnost, kojima se svima nametao, ne izaziva kod drugih miloštu, koju on tako želi, već podsmeh; nije znao ni to da je izgledao neobično mio kad je, zagrevajući se, najzad legao na prostrt ogrtač, podbočio se i zabacio svoju gustu crnu kosu.

Dva oficira sedela su ispod kola i na putničkom sanduku igrala karata. Ja sam radoznalo osluškiavao razgovore vojnika i oficira i pažljivo zagledao u njihova lica, ali ni na kome nisam mogao opaziti ni traga od one uznemirenosti koju sam ja osećao. Šale, smeh, pričanja – bili su izraz opšte bezbrižnosti i ravnodušnosti prema opasnosti koja ih čeka. Kao da se ne može ni pomisliti da nekima nije suđeno da se vrate istim putem!

V

Posle šest časova uveče, prašnjavi i umorni, udosmo na široka, čvrsta spoljna vrata tvrđave N. N. Sunce se smirivalo i prosipalo kose ružičaste zrake na slikovite baterije i gradine s visokim južnim topolama koje su okružavale tvrđavu, na zasejane njive koje su se žutele i na bele oblake koji su, na-

gomilani oko snežnih planina, kao da se ugledaju na njih, obrazovali lanac isto tako fantastičan i lep. Mlad mesec, kao providni oblačak, video se na horizontu. U aulu, zbijenom oko ulaza u tvrđavu, Tatarin na krovu saklje pozivao je verne na molitvu; pevači su izvijali pesme s novom smelošću i poletom.

Pošto sam se odmorio i malo doterao, uputih se svom poznaniku ađutantu da ga zamolim neka javi generalu za moju nameru. Na putu od predgrađa gde sam odseo opazio sam u tvrđavi N. N. nešto što nikako nisam očekivao. Lepa kola s dva sedišta, u kojima se video pomodan šesir i čuo francuski jezik, prošla su kraj mene. Kroz otvoren prozor komandantove kuće dopirali su zvuci nekakve „Lizanjka“ ili „Kaćenjka-polke“ koja je svirana na rđavom, raštimovanom klaviru. U duhanu, pored koga sam prolazio, sedelo je nekoliko seoskih pisara s cigaretama u rukama i s čašom vina ispred sebe, i čuh kako jedan govori drugome: „A dopustićete... što se tiče politike, Marija Grigorjevna je kod nas prva dama.“ Poguren Jevrej, u iznošenom kaputu, bolešljiva lica, nosio je piskav, olupan vergl i čitavim predgrađem razlegali su se zvuci finala iz Lunije. Dve žene u šuštavim haljinama, povezane svilenim maramama i sa suncobranima drećućih boja, lakim korakom prodoše pored mene drvenim pločnikom. Dve gologlave mlade devojke, jedna u ružičastoj, druga u plavoj haljini, stajale su kraj zemljane klupe pred niskom kućicom, pa iako im se nije smejalo, kikotale su se tanušnim glasovima, s očiglednom željom da skrenu na sebe pažnju oficira što prolaze. Oficiri u novim bluzama, belim rukavicama i sjajnim epoletama šepurili su se po ulicama i šetalištu.

Ja sam našao svoga poznanika u prizemlju generalove kuće. Tek što sam mu izrekao svoju želju i on mi kazao kako lako može biti ispunjena, kad mimo prozora kraj koga smo sedeli prozvrjaše ona lepa kola što sam ih na putu video i stadoše pred ulazom. Iz kola izađe visok, vitak čovek u pešadijskom mundiru i majorskim epoletama i ode generalu.

– Ah, oprostite, molim vas – reče mi adutant ustajući
– neizostavno moram javiti generalu.

– Ko je to došao? – upitah.

– Grofica – odgovori on i, zakopčavajući mundir, otrča gore.

Posle nekoliko minuta izade u trem omalen ali vrlo lep čovek, u bluzi bez epoleta i s belim krstom u rupici. Za njim izadoše major, adutant i još nekakva dva oficira. U hodu, glasu i svim pokretima generalovim videlo se da je to čovek koji je svestan svoje velike vrednosti.

– *Bonsoir, madame la comtesse*⁸ – reče on pružajući ruku kroz prozor na kolima.

Ručica u glaze rukavici steže mu ruku, i lepo, nasmeja-no lice, sa žutim šeširom na glavi, pomoli se na prozoru kola.

Iz svega razgovora koji je trajao nekoliko minuta ja sam, prolazeći pored njih, čuo samo kako je general, smešeći se, rekao:

– *Vous savez, que j'ai fait voeu de combattre les infidèles; prenez donc garde de le devenir.*⁹

U kolima se nasmejaše.

– *Adieu donc, cher général.*¹⁰

– *Non, à revoir* – reče general, kročivši na stepenice – *n'oubliez pas, que je m'invite pour le soirée de demain.*¹¹

Kola otutnjaše dalje.

„E ovo je čovek – mislio sam vraćajući se kući – koji ima sve što Rus samo poželeti može: zvanje, bogatstvo i čuveno ime – i taj čovek, pred bitku, koja bogzna kako će se svršiti, šali se s lepuškastom ženom i obećava da će sutra piti kod nje čaj, baš onako kao da se na balu susreo s njom.“

Kod tog adutanta našao sam se i s jednim čovekom koji me je još više začudio; to je bio mladi poručnik K. puka,

8. Fr.: Dobro več, grofice.

9. Fr.: Vi znate, ja sam se zavetovao da ratujem protiv nevernika, čuvajte se da to ne postanete.

10. Fr.: Dakle, zbogom, dragi generale.

11. Fr.: Ne, do viđenja; ne zaboravite da ja pozivam sebe na vašu sutrašnju zabavu.

koji je padao u oči svojom gotovo ženskom krotkošću i bojažljivošću, a došao ađutantu da izlije svoju zlovolju i jetkost na ljude koji kao da su rovarili protiv njega, kako ga ne bi odredili da ide u boj što je na pomolu. Govorio je kako je sramno tako postupati, kako to nije drugarski, kako će on to zapamtiti itd. Ma koliko da sam zagledao njegovo lice, ma koliko da sam osluškivao zvuk njegovog glasa, ništa mi nije dalo povoda da pomislim da se on pretvara, a bio je veoma uzrujan i ogorčen što mu ne dopuštaju da ide i puca na Čerkeze i da se nađe pod njihovom paljbom; bio je ogorčen onako kako je ogorčeno dete koje tek što su nepravično išibali... Ja apsolutno ništa nisam razumevao.

VI

U deset časova uveče trebalo je da vojska krene. U osam i po ja uzjašem konja i pođem generalu, ali, misleći da su on i njegov ađutant zauzeti, zastadoh na ulici, privezah konja za ogradu i sedoh na zemljanu klupu s namerom da generala stignem čim izade.

Pripeku i sunčani sjaj već su smenile prohladna noć i bleđa svetlost mladog meseca, koji je, obrazujući oko sebe bleđi sjajan polukrug na ugasitom plavilu zvezdanog neba, počinjao da se spušta; u kućnim prozorima i pukotinama kapaka na zemunicama zasjaše svetiljke. Vitke topole u vrtovima, što su se na horizontu videle iza okrećenih, trskom pokrivenih i mesečinom obasjanih zemunica, izgledale su više i crnje.

Duge senke kuća, drveća, ograda lepo su padale po obasjanom prašnjavom putu... Na reci su neprekidno kreštale¹² žabe; ulicama su odjekivali čas žurni koraci i govor, čas trk konja, iz predgrađa su pokatkad dopirali zvuci vergla: čas „Viju vetri“, čas nekakav „Aurora-Walzer“.

Neću reći o čemu sam mislio: prvo zato što bih se sti-

---

12. Žabe na Kavkazu puštaju glas koji nije ni nalik na kreketanje ruskih žaba. (Prim. L. N. Tolstoj)

deo da priznam svoje sumorne misli koje su nametljivo nava-
ljlivale u dušu dok sam oko sebe gledao samo veselje i radost,
a drugo što to nije u skladu s mojom pričom. Toliko sam se
zamislio da čak nisam ni opazio kako je izbilo jedanaest ča-
sova i general s pratiocima prošao kraj mene.

Brzo uzjahavši konja, pojurih da stignem odred.

Zaštitnica još ne beše izišla iz tvrđave. Na mostu sam
se jedva progurao između zbijenih topova, kovčega, četnih
kola i oficira, koji su vičući izdavali naredbe. Izišavši iz tvr-
đave, kasom obidoh vojsku koja je ćutke išla po mraku i mal-
tene na ćitavu vrstu prekrilila, i stigoh generala. Prolazeći
pored dugačkog reda topova i oficira koji su između topova
jahali, mene, kao uvredljiva disonanca usred tihe i svećane
harmonije, prenerazi nemački glas, koji dreknu: „Aghting-
hist, daj zapaaaljač!“ – Zatim glas vojnika, koji brzo viknu:
„Ševćenko, poručnik ište vatre.“

Veliki deo neba pokrili su dugi ugasitosivi oblaci, samo
ponegde između njih sjale su blede zvezde. Mesec se beše
već sakrio iza obližnjih crnih planina što su se nazirale de-
sno, i na njihove vrhove bacao je slabu i treperavu svetlost,
koja je jako odudarala od mrklog mraka što je bio prekrio
njihovo podgorje. Vazduh beše topao i bilo je tako tiho da se
ćinilo da se ni jedna travćica, ni jedan oblaćak ne miće. Bila
je takva pomrćina da se ni predmeti na najbližem odstojanju
nisu mogli razaznati; sa obeju strana puta meni se ćinilo da
su ćas stene, ćas životinje, ćas nekakvi ćudnovati ljudi – a
uvideo sam da je to žbunje tek kad sam ćuo kako šući i osetio
svezinu rose popale po njemu.

Ispred sebe sam video zbijenu crnu ustalasanu masu a
iza nje nekoliko mrlja koje su se kretale; to je bila prethodni-
ca konjice i general sa svojom svitom. Iza nas se micala isto
tako crna masa, samo niža od prve: to je bila pešadija.

U ćitavom odredu vladala je takva tišina da su se jasno
ćuli svi sliveni zvuci noći, puni tajanstvene lepote: udaljeno,
tužno zavijanje šakala, koje je lićilo ćas na gorko plakanje,
ćas na grohotan smeh, glasne jednolike pesme zrikavaca,

žaba, prepelica, nekakvo hujanje što se približavalo, a čiji uzrok nisam mogao sebi da objasnim, i sva ona noćna, jedva čujna kretanja prirode, koja ne možete ni razumeti, ni razaznati, slivali su se u jedan pun, prekrasan zvuk, koji mi zovemo noćnom tišinom! Tu tišinu su remetili potmulji topot kopita i šuštanje visoke trave pod laganim kretanjem odreda, ili, bolje reći, tišina se slivala s njima.

Samo su se pokatkad u redovima čuli zveket teškog topa, sudaranje bajoneta, uzdržan govor i frktanje konja.

Priroda je disala umirujućom lepotom i snagom.

Ta zar je ljudima tesno živeti na ovom prelepom svestu, pod ovim beskrajnim zvezdanim nebom? Zar se, usred ove zanosne prirode, može u duši čovekovo održati osećanje mržnje, osvete ili strast za istrebljenjem sebi sličnih? Sve što je rđavo u srcu čovekovom trebalo bi, čini ti se, da iščezne u dodiru s prirodom – tim najneposrednijim izrazom lepote i dobra.

VII

Išli smo već više od dva sata. Mene je obuzimala drhtavica i počeo me savlađivati san. U mraku su se nejasno videli isti oni predmeti: malo podalje od mene crna masa, iste mrlje koje se miču; kraj mene sapi belog konja koji, mašući repom, široko razmiče zadnje noge; leđa u beloj čerkeski, na kojima se klata duga puška u crnoj navlaci i nazire beli glavić pištolja u vezenoj kuburliji; svetlucanje cigarete koja osvetljava riđe brkove, dabrov okovratnik i ruku u rukavici od jelenske kože.

Ja sam se sagibao ka konjskom vratu, zatvarao oči i na nekoliko minuta me hvatao san; a zatim bi me odjednom zaprepastio poznati topot i šuštanje; osvrtao sam se oko sebe i činilo mi se da stojim na mestu, a crna masa, što je bila preda mnom, kreće na mene, ili da je zastala i da ću sad naleteti na nju. U jednom takvom trenutku mene je još jače prenerazilo približavanje one neprekidne huke, čiji uzrok nisam mogao odgonetnuti. To je bilo žuborenje vode. Ulazili smo u dubok

klanac i približavali se planinskoj reci, koja se uto vreme bila izlila.¹³ Hučanje je postajalo sve jače, vlažna trava sve gušća i viša, žbunje se sve češće pomaljalo, a vidik se postepeno sužavao. Na mračnim planinama u pozadini pokatkad buknu ovde onde sjajni plamenovi i odmah nestanu.

– Kažite mi, molim vas, kakvi su to plamenovi? – šapatom se obratih Tatarinu koji je jahao pored mene.

– A zar ti ne znaš? – upita on.

– Ne znam.

– To je gorštak slama na tajak¹⁴ vezao i plamen mahati.

– A zašto?

– Da bi svak živi znao – Rus je došao. Sad je u aulima – dodade on nasmejajući se – joj, joj, tomaša¹⁵ nastala, svaka hurda-murda¹⁶ odvući će se u jarugu.

– A zar u brdima znaju da odred ide? – upitah.

– E, kako može ne zna! uvek zna: takav naši narod.

– Onda se sad i Šamil sprema u pohod? – upitah.

– Jok – odgovori on odmahujući glavom u znak odričanja. – Šamil u pohod neće; Šamil će naibe¹⁷ poslati, a on durbin gledati, gore.

– A živi li on daleko?

– Daleko ne. Eno, leva strana, biće na deset vrsta.

– Otkud ti to znaš? Zar si bio tamo? – upitah.

– Bio; sve naša u brdima bio.

– I Šamila si video?

13. Na Kavkazu se reke izlivaju u julu. (Prim. L. N. Tolstoj)

14. Tajak – na kavkaskom narečju znači motka.a (Prim. L. N. Tolstoj)

15. Tomaša – znači: ustumarati se; to je naročito narečje, koje su stvorili Rusi i Tatari radi međusobnog sporazumevanja. Postoje mnoge reči na tom čudnom narečju, čiji se koren ne može naći ni u ruskom ni u tatarskom jeziku. (Prim. L. N. Tolstoj)

16. Hurda-murda – životne namirnice, na istom narečju. (Prim. L. N. Tolstoj)

17. Naibami – naziv za ljude kojima je Šamil poverio bilo kakvu upravu. (Prim. L. N. Tolstoj)

– Ih! Šamila naša ne vidi. Sto, trista hiljada mjurida¹⁸ oko njega. Šamil u sredini bude – reče sa izrazom dubokog poštovanja.

Kad bi se pogledalo u visinu, zapažalo se da je nebo, koje se razvedrilo, počelo da beli na istoku, a Vlašići da se spuštaju ka horizontu; ali u klanca kroz koji smo išli bilo je vlažno i mračno.

Odjednom, malo ispred nas, buknu u pomrčini nekoliko plamenova, i u isti mah pišteći prozujашe meci, a kroz tišinu koja nas je okružavala nadaleko se razlegoše kratki, slabi pucnji i glasan, prodoran krik. To je bila neprijateljska straža prethodnica. Tataři, koji su bili u njoj, graknuli su, opalili na sreću i razbežali se.

Sve se utiša. General zovnu prevodioca. Tatarin u beloj čerkeski dojaha k njemu i o nečem je šapatom i pokretima dosta dugo govorio s njim.

– Pukovniče Hasanove, naredite da se raspu u lanac! – reče general tihim, otegnutim, ali razgovetnim glasom.

Odred vojske dođe do reke; mračna brda klanca ostođe pozadi; počinjalo je da sviće. Nebeski svod, na kom su se jedva nazirale blede, žmirave zvezde, izgledao je viši; istok je počeo da rudi; svež, prohladan povetarac dunuo je sa zapada, a beličasta magla, kao para, dizala se nad rekom koja je hujala.

VIII

Voda pokaza brod, i prethodnica konjice i za njom general sa svojom svitom počеше prelaziti. Voda je bila konjima do grudi, neobičnom jačinom je prodirala između belog kamjenja, koje je na nekim mestima virilo iz vode, i oko konjskih nogu stvarala penušave žuboraste talasiće. Konji su se čudili hućanju vode, dizali glavu, ćulili uši, ali su, prelazeći reku, odmereno i pažljivo koraćali po neravnome dnu. Jahaći su

---

18. Mjurid – ima više značenja, ali ovde znači nešto između adutanta i telohranitelja. (Prim. L. N. Tolstoj)

podizali noge i oružje. Pešaci, samo u košuljama, uzmu se po dvadesetorica za ruke, pa se, podižući iznad vode puške o koje su okačili zavežljaje sa odelom, s naprezanjem, koje im se na licu vidi, trude da savladaju tok reke. Jahači topovske zaprege, vičući što igda mogu, trkom su nagonili konje u vodu. Topovi i novi zeleni kovčezi, preko kojih je katkad zapljuskivala voda, tandrkali su po kamenitom dnu; ali dobri crnomorci zajednički su teglili toware, penušali vodu, pa mrokrog repa i grive izlazili na drugu obalu.

Čim je prelaženje bilo završeno, generalovo lice odjednom postade nešto zamišljeno i ozbiljno; on okrete konja i s konjanicima trkom pođe širokim, šumom opkoljenim proplankom koji se pred nama ukazao. Kozački lanci konjice rasturiše se po okrajcima šume.

U šumi ugledasmo pešaka u čerkeski i šubari, pa drugog, trećeg... Neko od oficira reče: „To su Tataři.“ Odjednom izbi dim iza drveta... jedan pucanj, drugi... Naši učestali pucnji zaglušuju neprijateljske. Samo pokatkad, kad metak, zujeći lagano kao pčela u letu, proleti mimo nas, pokaže se da svi pucnji nisu naši. I, eto, pešadija trčeci i topovi jureći odoše u lanac; čuje se grmljavina topovskih pucnjeva, metalni fijuk karteča, šištanje raketa, prasak pušaka. Konjanici, pešaci i artiljerija vide se na svim stranama prostranog proplanka. Dim topovski, raketni i puščani spaja se s maglom i orošenim zelenilom. Pukovnik Hasanov dojaha generalu i u najvećem trku naglo zaustavi konja.

– Vaše prevashodstvo – reče primevši ruku šubari – naredite da konjica izvrši juriš: pojavili su se značoci¹⁹ – i pokaza bičem konjanike Tatare, ispred kojih na belim konjima jašu dva čoveka, držeći štapove s crvenim i plavim parčadima tkanine.

– Sa srećom pošao, Ivane Mihajloviču! – reče general.

Pukovnik smesta okrete konja, isuka sablju i viknu: „Ura!“

19. Značok među gorštacima ima skoro isto značenje koje i zastava, s tom razlikom što svaki džigit može načiniti sebi značok i nositi ga. (Prim. L. N. Tolstoj)

– Ura! Ura! Ura! – razleže se u redovima i konjica pojuri za njim.

Svi s velikom pažnjom gledaju; eno jedne zastavice, druge, treće, četvrte...

Neprijatelj, ne čekajući napad, sakri se u šumu i odatle otvori pušcanu vatru. Meci sve češće proleću.

– *Quel charmant coup d’oeil!*²⁰ – kaže general, ovlaš podskakujući na engleski način na svom vranom tankonogom konju.

– *Charmant!* – odgovori major na francuski način izgovarajući r i, udarivši konja bičem, pride generalu. – *C’est un vrai plaisir, que la guerre dans un aussi beau pays*²¹ – reče.

– *Et surtout en bonne compagnie*²² – dodaje general smešeći se ljubazno.

Major se pokloni.

U taj mah, neprijatno šišteći, brzo prolete neprijateljsko đule i udari u nešto; negde pozadi ču se jauk ranjenika. Taj jauk tako me neobično zaprepasti da slika junaštva smešta izgubi u mojim očima svu svoju lepotu; međutim niko, sem mene, kao da to i ne opaža: major se smeje, kako izgleda, od sveg srca; drugi oficir sasvim mirno ponavlja reči koje je već počeo da govori; general gleda na suprotnu stranu i s najmirnijim osmehom priča nešto na francuskom.

– Zapovedate li da se odgovori na njihove pucanje? – dojurivši, pita komandant artiljerije.

– Da, zaplašite ih malo – nemarno kaže general paleći cigaru.

Baterija se razmešta i počinje paljbu. Zemlja ječi od pucnjave, plamenovi neprestano sukću, a dim, kroz koji se jedva može razaznati kako se vojnici kreću oko topova, zastire oči.

Aul je bombardovan. Nanovo prilazi pukovnik Hasanov i po zapovesti generalovoj juri u aul. Ratni poklič se

20. Fr.: Ovo je divota pogledati.

21. Fr.: Pravo je uživanje ratovati u ovako lepom kraju.

22. Fr.: A naročito u dobrom društvu.

nanovo razleže i konjica nestade u oblaku prašine što ga je sama digla.

Prizor je zaista bio veličanstven. Jedino meni, kao čoveku koji nije imao udela u boju i koji se nije navikao, kvarilo je utisak to što mu se činilo da su nepotrebni – i to kretanje i to oduševljenje, i ti uzvici. I nehotice se nametalo poređenje s čovekom koji bi pustimice sekirom sekao vazduh.

IX

Aul je već bila zauzela naša vojska, i kad je general sa svojom svitom, u koju sam se i ja umešao, dojahao do njega, ni jedna živa neprijateljska duša nije ostala u selu.

Dugačke čiste saklje s ravnim zemljanim krovovima i lepim dimnjacima bile su podignute po neravnim kamenitim brežuljcima, između kojih je proticala omanja reka. Na jednoj strani videli su se, obasjani blistavom sunčanom svetlošću, zeleni voćnjaci s vrlo visokim drvećem krušaka i liča;²³ na drugoj strani štrčale su neke čudne senke, visoko grobljansko kamenje, koje je stajalo okomito, i dugačke drvene motke, na čijem su se vrhu nalazile kugle i raznobojne zastave. (To su bili grobovi džigita.)

Vojska je u redu stajala na ulazu u selo.

Posle jednog minuta dragoni, kozaci, pešaci, sa očiglednom radošću razmileše se krivim ulicama i opusteli aul odmah ožive. Onamo se ruši krov, lupa sekira po čvrstom drvetu i razvaljuju vrata od dasaka; ovamo gori plast sena, plot, saklja, i dim gust kao oblak diže se kroz prozračan vazduh. Eno kozak vuče džak brašna i ćilim; vojnik, vesela lica, iznosi iz saklje limeni legen i nekakav dronjak; drugi, raširivši ruke, gleda da uhvati dve kokoške koje kakoćući beže tamo-amo oko ograde; treći našao negde veliki kumgan²⁴ s mlekom, pije iz njega, pa ga zatim, smejući se iz sveg glasa, baci na zemlju.

23. Liča – sitna šljiva. (Prim. L. N. Tolstoj)

24. Kumgan – lonac. (Prim. L. N. Tolstoj)

I bataljon s kojim sam ja išao iz tvrđave N. bio je u aulu. Kapetan je sedeo na krovu saklje i iz kratke lulice puštao mlazeve dima sambrotaličkog duvana tako ravnodušna izgleda da sam ja, kad sam ga ugledao, zaboravio da sam u pobunjenom aulu i činilo mi se da sam sasvim u svojoj kući.

– A i vi ste ovde? – upita on ugledavši me. Visoka prilika poručnika Rozenkranca promicala je tamo-amo po aulu; on je neprestano izdavao naredbe i izgledao je kao čovek koji je veoma zauzet nekim krupnim poslom. Video sam kako je pobedonosno izišao iz jedne saklje, a za njim su dva vojnika vodila vezanog starca Tatarina. Starac, koji je od odela imao samo pocepane gaće i šarenu dolamu s koje su visili dronjci, bio je tako slabačak da je izgledalo da mu se koščate ruke, čvrsto vezane na pogrbljenim leđima, jedva drže u ramenima, a krive, bose noge jedva pokreću. Njegovo lice, pa čak i obrijani deo glave bili su pokriveni dubokim borama; kriva, bezuba usta, obrasla sedim potkresanim brkovima i bradom, neprestano su se micala, kao da nešto žvaću; ali u pocrvenelim očima bez trepavica još je blistao sjaj i lepo se ogledala starčeva ravnodušnost prema životu.

Rozenkranc ga preko tumača upita zašto nije otišao sa ostalima.

– A kud ja da idem? – upita on, mirno gledajući u stranu.

– Pa onamo kud su i drugi otišli – reče neko.

– Džigiti su otišli da se tuku s Rusima, a ja sam starac.

– A zar se ti ne bojiš Rusa?

– Šta će meni Rusi učiniti? Ja sam starac – opet reče on, nemarno pogledajući gomilicu što se oko njega iskupila.

Vraćajući se, video sam kako se taj starac, gologlav i vezanih ruku, klimata iza sedla prednjeg jahača kozaka i isto onako ravnodušno pogleda oko sebe. On je bio veoma potreban radi razmene zarobljenika.

Ja se popeh na krov i smestih se pored kapetana.

– Izgleda da je bilo malo neprijatelja – rekoh mu ja, želeći da doznam njegovo mišljenje o prošloj borbi.

– Neprijatelja? – čudeći se ponovi on. – Ta njih uopšte nije ni bilo. Zar se ovo zove neprijatelj?... Eto, doveće pripazite kad stanemo odstupati: videćete kako će početi da nas ispraćaju čitava gomila će nagrnuti – dodade pokazujući lulom na šumarak kojim smo jutros prošli.

– Šta li je ono? – uznemireno upitah, prekidajući kapetana i pokazujući na donske kozake koji su se nedaleko od nas bili okupili oko nečega.

Među njima se čulo nešto nalik na detinji plač i reči:

– Ej, ne seci... stani... videće... Imaš li nož, Jevstignjeviču?... Daj nož...

– Nešto dele, hulje jedne – mirno reče kapetan. Baš u taj mah istrča iza savijutka ulice lepuškasti zastavnik, crven u licu i preplašen, pa mašući rukama dojuri kozacima.

– Ne dirajte, ne bijte ga! – vikao je detinjim glasom.

Ugledavši oficira kozaci se razmakoše i pustiše iz ruku belo jare. Mladi zastavnik se sasvim zbuni, promrmlja nešto i stidljiva lica stade ispred jareta. Kad ugleda na krovu mene i kapetana, on još većma pocrvene i pride nam poskakujući.

– Ja sam mislio hoće dete da ubiju – reče osmehujući se stidljivo.

X

General ode napred s konjicom. Bataljon s kojim sam ja išao iz tvrđave N. ostao je kao zaštitnica. Čete kapetana Hlopova i poručnika Rozenkranca zajedno su odstupale.

Proricanje kapetanovo potpuno se ispunilo: čim smo ušli u uski šumarak, o kom je on govorio, s obe strane počеше neprestano promicati gorštaci konjanici i pešaci, i to tako blizu da sam vrlo dobro video kako su poneki, s puškom u rukama, sagnuvši se, pretrčavali od jednog drveta do drugog. Kapetan skide šapku i pobožno se prekrsti, po neki stari vojnik učini to isto. U šumi se začu halakanje, reči: „Iaj daur! Urus iaj!“ Oštri kratki pucnji pušaka razlegali su se jedan za drugim i meci su zviždali sa obe strane. Naši su ćutke odgo-

varali ubrzanom vatrom; u redovima se samo pokatkad čula otprilike ovakva napomena: „on²⁵ otud puca, lako je njemu iz šume, trebalo bi top...“ itd. Topovi udoše u lanac, i posle nekoliko plotuna kartečom neprijatelj se, reklo bi se, poče utišavati, ali posle jednog minuta na svakom koraku koji je vojska činila nanovo se povećavahu vatra, vika i halakanje.

Samo što smo trista saženja odmakli od aula, kad ti iznad nas zviždeći stadoše leteti neprijateljska đulad. Video sam kako đule ubi vojnika. Ali našto potanko opisivati tu strašnu sliku kad bih ja skupo platio da je zaboravim.

Poručnik Rozenkranc je i sam pucao iz puške, ni minuta nije ćutao, promuklim glasom vikao je na vojnike i u najvećem trku jurio od jednog kraja lanca do drugog. Bio je malo bled, i to je vrlo dobro pristajalo njegovom ratobornom licu.

Lepuškasti zastavnik bio je prekomerno razdragan: njegove divne crne oči blistale su hrabrošću, usta se smeškala; on je svaki čas prilazio kapetanu i molio da mu dozvoli da jurišaju.

– Mi ćemo ih odbiti – ubedljivo je govorio on – bogami, odbićemo.

– Ne treba – kratko je odgovarao kapetan – treba odstupati.

Kapetanova četa zauzimala je ivicu šume i, ležeći, pucnjavom se branila od neprijatelja. Kapetan je u svom oveštalom mundiru i čupavoj šapki, popustio uzdu belom niskom konjiću i podavivši noge na kratkim stremenima, ćuteći stajao na jednom mestu. (Vojnici su tako dobro znali i vršili svoj posao da nije bilo potrebno zapovedati im). On bi samo katkad viknuo na one koji su podizali glave. U držanju kapetanovom bilo je vrlo malo ratobornosti, ali je zato u njemu bilo toliko ozbiljnosti i jednostavnosti da me je to neobično iznenadilo. „Evo ko je istinski hrabar“ – nehotice mi pade na pamet.

---

25. On – naziv pod kojim kavkaski vojnici podrazumevaju neprijatelja uopšte. (Prim. L. N. Tolstoj)